

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права та соціальних технологій**

Кафедра публічного та приватного права

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та виконання самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право
освітньо-професійної програми “Цивільна та господарська юстиція (Суд.
Нотаріат. Правова допомога)”

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри приватного
та публічного права
Протокол № 7 від 07.02.2022

Чернігів 2022

Правові основи діяльності Європейського суду з прав людини. Методичні вказівки до семінарських занять та виконання самостійної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право освітньо-професійної програми “Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)” / Укл.: Апанасенко К.І. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. 49 с.

Укладач:

АПАНАСЕНКО КАТЕРИНА ІВАНІВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, доктор юридичних наук, доцент

Рецензент:

СЕЛЕЦЬКИЙ ОЛЕКСІЙ ВІКТОРОВИЧ, декан юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

1.1 Тематичний план навчальної дисципліни.....	6
1.2 Структура навчальної дисципліни.....	10
1.3 Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Правові основи діяльності Європейського суду з прав людини»	12
Семінарське заняття 1.....	12
Семінарське заняття 2.....	20
Семінарське заняття 3.....	27
Семінарське заняття 4.....	30
Семінарське заняття 5.....	33
Семінарське заняття 6.....	38
Семінарське заняття 7.....	41
Орієнтований перелік питань до іспиту.....	47

ПЕРЕДМОВА

Мета навчальної дисципліни «Правові основи діяльності Європейського суду з прав людини» – ознайомлення здобувачів вищої освіти з чинною європейською системою захисту прав людини, із основними позиціями Європейського Суду з прав людини (далі – Суду, ЄСПЛ), набуття здобувачами умінь і навичок із релевантного прочитання рішень Суду і виявлення позицій Суду, умінь застосування отриманих знань в юридичній практиці.

Основними завданнями дисципліни «Правові основи діяльності Європейського суду з прав людини» є:

1) набуття здобувачами вищої освіти навичок застосування й тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенції), отримання знань про основні правила функціонування Європейського суду з прав людини;

2) засвоєння здобувачами вищої освіти положень про реалізацію прав людини без дискримінації за правилами Конвенції;

3) ознайомлення ЗВО із захистом права власності Судом;

4) засвоєння правових основ захисту та основних позицій ЄСПЛ щодо захисту таких прав, як: право на справедливий суд, на ефективний засіб юридичного захисту; право на життя, свободу та особисту недоторканність, на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції; свобода вираження поглядів, свобода думки і релігії, право на свободу зібрань та об'єднань; заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання;

5) здобуття умінь знайти рішення ЄСПЛ на інформаційних ресурсах, аналізувати й тлумачити рішення ЄСПЛ;

6) набуття навичок застосовувати набуті знання на практиці, у т.ч. застосовувати «трискладовий тест» для оцінки виправданості втручання у права особи, розрізняти негативні, позитивні й процесуальні зобов'язання держави за Конвенцією;

7) набуття вмій критично й системно мислити та аналізувати юридичні документи, знаходити правову позицію в рішеннях ЄСПЛ;

8) засвоєння цінностей громадянського суспільства, включаючи цінності мультикультурності,

а також *досягнення таких програмних результатів навчання, як набуття умінь:*

визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов і обставин (ПРН1);

давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю (ПРН5);

пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту (ПРН13);

пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (ПРН 20).

Важлива складова навчального процесу здобувачів вищої освіти —

семінарські заняття, під час підготовки й проведення яких здобувачі вищої освіти можуть глибше засвоїти знання з дисципліни не тільки шляхом вивчення теорії, а й через прочитання та аналіз рішень Суду, виконання завдань аналітичного характеру та інших практичних завдань.

У методичних вказівках за кожною темою наведено перелік основних теоретичних питань для обговорення на семінарському занятті, запропоновано теми для написання рефератів та есе, перелік питань для самостійного опрацювання та сформульовані практичні завдання, виконання яких сприятиме опануванню дисципліни. Також викладено перелік контрольних питань для перевірки знань здобувачів вищої освіти з дисципліни.

Для підготовки до семінарських занять і виконання самостійної роботи за кожною темою здобувачам наведено перелік рекомендованих рішень Суду, збірок практики Суду та коментарів до них, керівництв практики Суду, навчальної та наукової літератури.

З метою засвоєння в повному обсязі програми курсу та формування спеціальних компетентностей, визначених освітньо-професійною програмою, здобувачі вищої освіти мають виконувати в необхідному обсязі самостійну навчальну й навчально-дослідну роботу під керівництвом викладача, який здійснює аудиторну роботу в навчальній групі.

Реферати та есе готуються здобувачами вищої освіти за темами, запропонованими в методичних рекомендаціях. Підготовка відповідних робіт передбачає опрацювання наукової літератури, орієнтовний перелік якої наводиться в методичних рекомендаціях, та практики Суду за відповідними напрямками. Виконання реферату передбачає висвітлення наукових позицій за заданою темою, відповідної практики Суду та їх аналіз. У той же час підготовка есе включає не стільки аналіз наукової літератури та судової практики, скільки виклад власних міркувань автора за темою дослідження, творче опрацювання зібраного матеріалу.

Основні вимоги до рефератів та есе такі. Обсяг робіт - орієнтовно 5-8 сторінок, текст викладається з інтервалом 1,5 шрифтом Times New Roman кеглем 14, обов'язково наводиться список використаних джерел (наукові статті, правові позиції Суду, коментарі до практики Суду тощо). При написанні робіт важливо, щоби була повністю й усебічно розкрита тема роботи, а не досягнуто встановлений обсяг роботи. Робота має розкривати актуальний стан наукової проблеми, характеризувати актуальний стан практики Суду. Наукова література, яка використовується здобувачем вищої освіти, повинна бути датована, принаймні в більшості, останніми п'ятьма-сімома роками.

Реферат та есе за запропонованою здобувачам вищої освіти тематикою, виконаний на належному рівні, оцінюється в обсязі до 4 або 5 балів – залежно від модуля (*не більше трьох рефератів та есе за семестр*).

1 ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ»

1.1 Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Захист прав людини в Європейському суді з прав людини: основні положення

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.: принципи тлумачення, особливості застосування в національному правопорядку. Історичні причини та умови прийняття Конвенції. Цілі прийняття Конвенції.

Вихідні засади Конвенції. Структура та зміст Конвенції. Протоколи до Конвенції.

Види прав і свобод, які гарантуються Конвенцією. Права, які не можуть бути обмежені державами. Умови обмеження прав громадян та організацій державами.

Окремі аспекти застосування Конвенції: межі розсуду держав, позитивні зобов'язання держав, автономне тлумачення положень Конвенції.

Порядок утворення, склад і внутрішня структура Європейського суду з прав людини (секції Суду, Бюро та Секретаріат Суду; Велика палата Суду, палати і комітети Суду). Юрисдикція Європейського суду з прав людини: предметна, територіальна, юрисдикція в часі, юрисдикція за колом суб'єктів.

Групи прав і свобод людини, на які поширюється предметна юрисдикція Європейського суду з прав людини: судові гарантії, особисті права, політичні та громадянські права. Поняття ефективного контролю держави на певній території. Особи, які можуть виступати заявниками у справі.

Право на звернення до Суду. Процедура звернення до Європейського суду з прав людини.

Вимоги до заяви до Суду. Умови (критерії) прийнятності індивідуальних заяв до розгляду в суді: правило про вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту, винятки з правила; «правило чотирьох місяців»; правило про неприйняття до розгляду анонімних заяв; правило про уникнення подвійного розгляду заяв; правило про уникнення розгляду заяв, які були розглянуті чи розглядаються іншим міжнародним органом розслідування чи врегулювання; правило про неприйняття до розгляду індивідуальних заяв, які подано зі зловживанням правом на подання; правило про неприйнятність явно необґрунтованих заяв; правило про неприйнятність заяв, за якими заявник не зазнав істотної шкоди.

Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини: основні підходи.

Принципи та способи право-інтерпретаційної діяльності Суду. Принцип ефективного тлумачення Конвенції; принцип еволюційного (динамічного) тлумачення Конвенції; принцип об'єктивного тлумачення Конвенції; принцип

правової визначеності; принцип пропорційності та балансу інтересів; принцип забезпечення певної свободи національного розсуду; принцип субсидіарності; принцип автономного тлумачення. Лінгвістичний, історичний, системний спосіб тлумачення.

Пошук рішень ЄСПЛ у базі документів HUDOC: основні підходи.

Виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Контроль Комітету Міністрів Ради Європи за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Тема 2. Реалізація прав без дискримінації

Зміст заборони дискримінації за міжнародними конвенціями. Заборона дискримінації за Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Поняття та мотиви дискримінації. Порівнювані й непорівнювані ситуації дискримінації. Антидискримінаційний алгоритм. Непряма дискримінація.

Позитивні обов'язки держави із забезпечення права на недискримінацію. Позитивна дискримінація.

Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони дискримінації (справа «Пічкур проти України», №10441/06, 2013 р.; справа «D.H. та інші проти Чеської Республіки», №57325/00, рішення Великої палати 2007 р.).

Гендерна рівність у світлі Конвенції. Позитивна дискримінація у сфері забезпечення гендерної рівності.

Тема 3. Право на життя. Заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання

Право на життя. Обсяг та складові права на життя. Зобов'язання держави щодо права на життя. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на життя (справа «Макканн та інші проти Сполученого Королівства», рішення Великої палати 1995 р.).

Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Обсяг та складові заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання. Зобов'язання держави щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. Комітет проти катувань: поняття, повноваження.

Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (справа «Каверзін проти України», № 23893/03, 2012 р.).

Тема 4. Право на свободу та особисту недоторканність за Конвенцією

Обсяг та складові права на свободу та особисту недоторканність.

Зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність.

Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу та

особисту недоторканність (справа «Харченко проти України», № 40107/02, 2011 р.).

Заборона рабства та примусової чи обов'язкової праці за Конвенцією. Торгівля людьми як сучасна форма рабства. Заборона утримання особи у підневільному стані. Зобов'язання держави за ст. 4 Конвенції.

Тема 5. Право на справедливий судовий розгляд та право на ефективний засіб юридичного захисту у практиці ЄСПЛ

Обсяг та складові права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

Зобов'язання держави щодо права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту.

Практика Європейського суду з прав людини щодо права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту (справа «Олександр Волков проти України», № 21722/11, рішення Великої палати 2013 р.; справа «Бурмич та інші проти України», № 46852/13, 47786/13, 54125/13, рішення Великої палати 2017 р.).

Тема 6. Захист права власності

Обсяг та складові права на власність.

Зміст права власності та загальні принципи поваги до власності за Конвенцією. Поняття власності за Конвенцією. Концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Зобов'язання держави щодо права на власність. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на власність (справа «Спорронг і Льюнрот проти Швеції», № 7151/75, 7152/75, 1982 р.; справа «Лоїзиду проти Туреччини», № 15318/89, рішення Великої палати 1996 р.).

Невиконання рішення суду як різновид втручань у право на мирне володіння майном. Справи «Юрій Миколайович Іванов проти України», «Бурмич проти України».

Тема 7. Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції

Поняття приватного життя за Конвенцією, обсяг і складові права на повагу до приватного життя, сімейного життя, житла та кореспонденції.

Практика Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до приватного життя. Справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства», № 30562/04, 30566/04, рішення Великої палати 2008 р. Рішення Суду у справах «Пантелеєнко проти України», «Фельдман проти України» (№ 2).

Поняття сім'ї та сімейного життя у значенні Конвенції. Критерії, що визначають тлумачення відносин осіб як сімейних відносин. Право на шлюб за статтею 12 Конвенції.

Позиції Суду по справі «Савіни проти України». Справа «М.Р. і Д.Р. проти України» (№ 63551/13, 2018 р.).

Поняття житла та захист права на житло за Конвенцією. Співвідношення понять «житло» і «власність» у значенні ЄКПЛ. Справа «Німіц проти Німеччини», № 13710/88, 1992 р.; справа «Кривіцька та Кривіцький проти України», № 30856/03, 2011 р.

Захист права на кореспонденцію (таємницю спілкування) за практикою ЄСПЛ. Кореспонденція ув'язнених у контексті ЄКПЛ. «Копленд проти Сполученого Королівства». Справа «Роман Захаров проти Росії», №47143/06, рішення Великої палати 2015 р.

Тема 8. Свобода вираження поглядів, свобода думки і релігії

Обсяг та складові права на свободу думки, совісті і релігії.

Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті і релігії. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті і релігії (справа «Коккінакіс проти Греції», № 14307/88, 1993р.)

Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Права, що підлягають захисту, у контексті свободи вираження поглядів. Засоби вираження поглядів.

Межі допустимої критики окремих категорій осіб. Розмежування тверджень про факти та оціночних суджень у практиці Суду.

Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів.

Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу вираження поглядів (справа «Лінгенс проти Австрії» (Lingens v. Austria), № 9815/82, 1986 р.; справа «Швидка проти України», № 17888/12, 2014 р.).

Тема 9. Право на свободу зібрань та об'єднання

Обсяг та складові права на свободу зібрань та об'єднання. Мирний характер зібрань. Вимога толерантності до мирних зібрань. Негативні та позитивні зобов'язання держави щодо права на свободу зібрань та об'єднання.

Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу зібрань та об'єднання (справа «Веніамін Тимошенко та інші проти України», № 48408/12, 2014 р.)

1.2 Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання				
		Всього	У тому числі			
			Лекції	Семінарські	Лабораторні	Самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Основи механізму захисту прав людини за Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод						
1.	Захист прав людини в Європейському суді з прав людини: основні положення	15	3	1	-	11
2.	Реалізація прав без дискримінації	15	1	1	-	13
Разом за змістовим модулем 1		30	4	2	-	24
Змістовий модуль 2. Абсолютні права за Конвенцією, права людини на життя, свободу та особисту недоторканність. Право на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту						
3.	Право на життя. Заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання	10	2	2	-	6
4.	Право на свободу та особисту недоторканність за Конвенцією	10	2	2	-	6
5.	Право на справедливий судовий розгляд та право на ефективний засіб юридичного захисту у практиці ЄСПЛ	10	2	2	-	6
Разом за змістовим модулем 2		30	6	6	-	18
Змістовий модуль 3. Захист прав на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції, права власності в ЄСПЛ						
6.	Захист права власності	15	2	2	-	11
7.	Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції	15	2	2	-	11
Разом за змістовим модулем 3		30	4	4	-	22
Змістовий модуль 4. Політичні та громадянські права людини за Конвенцією. Свобода думки, совісті й релігії						
8.	Свобода вираження поглядів, свобода думки і релігії	15	1	1	-	13
9.	Право на свободу зібрань та об'єднання	15	1	1	-	13
Разом за змістовим модулем 4		30	2	2	-	26
Усього годин за дисципліну		120	16	14	-	90

1.3 Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Правові основи діяльності Європейського суду з прав людини»

Поточний контроль проводиться шляхом опитування здобувачів вищої освіти під час лекцій, семінарських занять та консультацій, перевірки підготовлених здобувачами вищої освіти рефератів/ есе, вирішених семінарських завдань, а також виконаних контрольних робіт.

За результатами вивчення тем, включених до змістових модулів 1—3, здобувачі вищої освіти пишуть контрольну роботу. Варіанти завдань до контрольних робіт знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Повна відповідь на семінарському занятті на теоретичне питання, активні відповіді на практичні завдання, виконані правильно, під час одного семінарського заняття оцінюються в 5 балів. Якщо студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень дисципліни, його робота на семінарському занятті оцінюється в 3 бали. Оцінка 4 бали виставляється у випадку, коли ЗВО, крім викладу значної частини теоретичного матеріалу, розв'язує практичні завдання, допускаючи при цьому помилки, або правильно вирішує практичні завдання, однак розкриває лише основи теоретичного матеріалу. Реферат та інші індивідуальні завдання за запропонованою здобувачам вищої освіти тематикою, виконані на належному рівні, оцінюються, залежно від модуля, до 4 або 5 балів. За систематично виконуваними завданнями протягом модуля виставляється максимальна оцінка 3, 4 або 5 балів – залежно від модуля.

Тези, наукова стаття за тематикою дисципліни оцінюються до 12/ 15 балів відповідно, залежно від якості матеріалу. Глибоко досліджена тема, ґрунтовно опрацьований теоретичний матеріал, використання рішень ЄСПЛ останніх років, що відображають актуальну позицію Суду, дозволяє виставити студенту максимальну оцінку, і навпаки. Проект тез (статті), що не відповідає загальним вимогам до цього виду наукових робіт (актуальність теми і використовуваного матеріалу, унікальність дослідження), оцінюється в 0 балів. Незначні недоліки й окремі помилки у проекті наукової роботи (недоопрацьовані або недостатньо логічні висновки і под.) передбачає зниження максимального бала на відповідну кількість балів, але не нижче, ніж 8/10 балів.

У випадку, якщо здобувач вищої освіти хоче підвищити оцінку, отриману за балами, набраними протягом семестру, він за власним бажанням може скласти екзамен з трьома теоретичними питаннями. Екзаменаційні білети знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

До екзаменаційної відомості виставляються оцінки поточного контролю, до яких дораховується сума балів, набраних за результатами екзамену.

Усі колізії, пов'язані з несвоєчасним отриманням семестрової оцінки, вирішуються відповідно до університетського Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка».

2 ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

Тема: Захист прав людини в Європейському суді з прав людини: основні положення. Реалізація прав, гарантованих Конвенцією, без дискримінації

План заняття:

1. Вихідні засади Конвенції, її структура та зміст.
2. Окремі аспекти застосування Конвенції. Правила застосування “трискладового тесту” при оцінці втручання у права, гарантовані Конвенцією.
3. Порядок утворення, склад і внутрішня структура Європейського суду з прав людини.
4. Юрисдикція Європейського суду з прав людини.
5. Право на звернення до суду. Умови прийнятності індивідуальних заяв до розгляду в суді.
6. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини.
7. Принципи та способи правоінтерпретаційної діяльності Суду.
8. Місце Конвенції та практики Суду в національних правових системах України та інших держав-учасниць Конвенції.
9. Зміст заборони дискримінації.
10. Поняття та мотиви дискримінації. Порівнювані й непорівнювані ситуації дискримінації.
11. Позитивні обов'язки держави із забезпечення права на недискримінацію. Позитивна дискримінація.
12. Порядок виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.

Самостійно опрацювати такі питання:

Особливості розгляду Європейським судом з прав людини міждержавних скарг. Рішення про прийнятність у справі «Україна проти Російської Федерації (щодо Криму)» № 20298/14, 2021 р.

Регламент Європейського Суду з прав людини в Україні. Стадії розгляду справ у Суді.

Консультативні повноваження Європейського суду з прав людини. Контроль Комітету Міністрів Ради Європи за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Відступ держав від зобов'язань у надзвичайних ситуаціях (справи «Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини», «Шахін Алпай проти Туреччини» тощо).

Гендерна рівність у світлі Конвенції. Позитивна дискримінація у цій сфері. Рішення ЄСПЛ у справі «Грузія проти Російської Федерації».

Підготувати реферати та есе на теми:

1. Етапи розвитку конвенційної системи захисту прав людини.
2. Протоколи до Європейської конвенції про права людини та основоположні свободи: зміст і значення.
3. Практика ЄСПЛ щодо захисту майнових прав громадян і організацій, порушених унаслідок окупації та анексії територій.
4. Досвід Грузії щодо захисту в ЄСПЛ прав та інтересів громадян, порушених унаслідок військових дій 2008 року.
5. Досвід Молдови щодо захисту в ЄСПЛ прав та інтересів громадян, порушених унаслідок військових дій у Придністров'ї.
6. Місце Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у правовій системі України: наявні наукові підходи.
7. Ефективне й автономне тлумачення положень Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
8. Вплив практики ЄСПЛ на розвиток правових систем держав — учасниць Конвенції.
9. Рішення ЄСПЛ у справах проти України: тенденції останнього десятиліття.
10. Поняття потерпілого в практиці ЄСПЛ.
11. Пілотні рішення ЄСПЛ у справах проти України.
12. Заходи загального характеру за рішеннями ЄСПЛ: досвід України.
13. Практика ЄСПЛ у питанні відступу держав від зобов'язань у надзвичайних ситуаціях.

Завдання:

1. Ознайомтеся зі статтею С. Головатого “Про принцип людських прав” (Право України. - 2017. - № 7).

2. Якою є фабула справи «Пічкур проти України» (заява № 10441/06)?

Факт дискримінації в користуванні яким правом було встановлено в цій справі? Як саме ЄСПЛ визначив порушення права в рішенні по цій справі? Розкрийте зміст антидискримінаційного алгоритму на прикладі цієї справи.

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

3. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі “Кіютін проти Росії” (заява №2700/10).

Якою є фабула справи? Факт дискримінації в користуванні яким правом було встановлено в цій справі? Розкрийте зміст антидискримінаційного алгоритму на прикладі цієї справи.

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

4. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі “D.H. та інші проти Чеської Республіки” (заява № 57325/00).

Як називається дискримінація за ознакою етнічного походження особи? Яку загальну оцінку надає Суд такій дискримінації? Чи допустимим є для

держав-членів РЄ поводитися по-різному з групами осіб у цілях усунення «фактичної нерівності» між ними? Чи можливо в сучасному демократичному суспільстві пояснити/ виправдати різницю у поводженні, яка заснована виключно чи у вирішальній мірі на етнічному походженні особи?

Який вид дискримінації у праві на освіту циганських дітей допущений Чеською Республікою згідно з рішенням Суду?

Чи існують певні процесуальні бар'єри для допустимості доказів у Суді чи певні формули для їх оцінки? Чи завжди в Суді діє формула *affirmanti incumbit probatio* («той, хто стверджує щось, повинен довести своє твердження»)? В яких випадках тягар доведення переходить на державу? На кого покладається тягар доведення дискримінації, непрямой дискримінації, а також виправдання дискримінації згідно з рішенням Суду?

Якою може бути роль статистичних даних для підтвердження наявності чи відсутності непрямой дискримінації у практиці Суду? Чи враховувалися певні статичні дані при вирішенні аналізованої справи? Хто їх надав Суду і про що вони свідчили? Яку роль вони відіграли для розгляду і вирішення справи?

Якщо заявник на підставі статичних даних довів, що відносно нього була допущена непряма дискримінація (спростовна презумпція), на кого далі покладається тягар доведення у справі щодо наявності чи відсутності дискримінації?

Суд указав, що зараз формується міжнародний консенсус, пов'язаний з визнанням особливих потреб меншин і обов'язком захищати їхню безпеку, самоідентифікацію та спосіб життя. З якою метою це необхідно, на думку Суду? Чому цигани потребують особливого захисту, за позицією ЄСПЛ?

В якому випадку може бути констатовано факт непрямой дискримінації? Чи вимагає непряма дискримінація обов'язкового визнання дискримінаційного умислу?

Чи була різниця у ставленні до дітей, встановлена Судом, результатом формулювання законодавчих положень про поміщення до спеціальних шкіл чи адміністративної практики?

Яким чином держава пояснила в Суді відмінності у ставленні до циганських і нециганських дітей? Чи однакові тести застосовувалися для вирішення питання про вступ дітей до навчальних закладів? Чи можуть указані тести служити обґрунтуванням оспорюваної різниці у поводженні з циганськими і нециганськими дітьми?

Яку оцінку надав Суд згоді батьків циганських дітей на поміщення дітей у спецшколи? Якою взагалі має бути згода на відмову від певного права особи, за позицією Суду? Чи допустимою є відмова від права не піддаватися расовій дискримінації?

Чи враховувала держава особливі потреби циган як соціально вразливого стану суспільства, коли регулювала питання поміщення дітей до шкіл, шкільних програм?

Чи існувало об'єктивне й розумне обґрунтування дискримінації циганських дітей у праві на освіту? За допомогою яких доказів, з огляду на які обставини справи Суд дійшов такого висновку?

Чи було заявникам завдано моральну шкоду за висновками Суду?
Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

5. З 25.01.2022 в Україні почали використовувати автомобілі-фантоми для фіксування порушень ПДР. При цьому в підзаконних актах не закріплено поняття таких автомобілів. Наскільки конвенційним вважатиметься притягнення до відповідальності за фіксоване такими автомобілями порушення (як вид втручання в права особи), зважаючи на поняття законності в розумінні ЄСПЛ?

6. Зі Щорічних доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік узагальніть інформацію про стан з дискримінацією громадян за певними ознаками.

За якими ознаками найчастіше виявляються факти дискримінації прав людини в Україні? Наведіть приклади. Чи змінюється законодавство України в цій сфері? Наведіть приклади.

7. З огляду на юрисдикцію Європейського Суду з прав людини, чи вбачаються перспективи захисту прав у Суді громадян та організацій, нерухомість/ земельні ділянки яких були в незаконний спосіб відібрані окупаційною владою в Криму, якщо заяви будуть подані до Суду в найближчі роки? Чи зміниться відповідь, якщо вказане майно було експропрійовано до 2020 року, а заява до Суду буде подана через 10-20 років після експропріації?

Тести

1. За яких обставин держава може відмовитися від виконання своїх обов'язків щодо забезпечення гарантій свободи вираження поглядів згідно зі статтею 15 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод?
 - А У разі оголошення стану економічної необхідності з метою стабілізації державного бюджету.
 - Б Якщо існує необхідність поновлення конституційного порядку внаслідок зміщення з посади президента.
 - В При настанні життєвої загрози нації, зокрема ліквідації суверенітету та територіальної цілісності.
 - Г У разі настання династичної кризи та відсутності спадкоємців престолу.
2. У якому з перерахованих випадків ЄСПЛ визнає позбавлення життя як порушення ст. 15 Європейської конвенції з прав людини?
 - А Якщо це є наслідком застосування сили для захисту особи від незаконного насильства.
 - Б Якщо це є наслідком застосування сили для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою.
 - В Якщо це є наслідком застосування сили для придушення заворушення або

повстання.

Г Якщо це є наслідком застосування сили від неправомірних воєнних дій з боку цієї держави.

3. Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для України, а нагляд за їх виконанням покладено на Комітет міністрів Ради Європи. Які повноваження має Комітет міністрів Ради Європи щодо перевірки виконання рішень ЄСПЛ?

А Встановлює право на оскарження в кримінальних справах в ЄСПЛ.

Б Здійснює оцінку виконання державою рішень ЄСПЛ.

В Реформує діяльність ЄСПЛ щодо виконання його рішень.

Г Висвітлює структурні проблеми в національних правових системах з метою виконання рішень ЄСПЛ.

4. Що із переліченого НЕ є ознаками дискримінації, забороненої статтею 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

А Об'єктивно обґрунтована мета такого обмеження.

Б Обмеження здійснюється за певною ознакою.

В Ознака може бути дійсною чи припускатися.

Г Несприятливе ставлення до особи.

5. Держава-член Ради Європи бере участь у збройному конфлікті на Близькому Сході. За якої умови на дії її військових поширюють вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

А За умови здійснення цією державою ефективного контролю над територією, у межах якої відбувається збройний конфлікт.

Б За умови, якщо її участь у збройному конфлікті зумовлено резолюцією Ради Безпеки ООН.

В За умови, якщо йдеться про збройний конфлікт неміжнародного характеру.

Г За умови запрошення цієї держави надати військову допомогу державі, у межах території якої відбувається збройний конфлікт.

6. Держава А. денонсувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і повідомила про це Генерального Секретаря Ради Європи. Водночас до Європейського суду з прав людини надійшла заява, у якій заявник скаржився на порушення його права, яке сталося в межах шестимісячного строку. Заява надійшла до Суду уже після спливу цього строку й, відповідно, до завершення процедури денонсації. Які наслідки для заявника має ця заява?

А Суд не вважає цю заяву прийнятною, оскільки держава звільняється від її зобов'язань за Конвенцією.

Б Суд вважає цю заяву прийнятною, оскільки держава не звільняється від її зобов'язань за Конвенцією.

В Держава звільняється від зобов'язань за Конвенцією стосовно виконання рішень Суду в подібних випадках.

Г Держава не звільняється від зобов'язань і має і надалі гарантувати своїм громадянам права і свободи, проголошені Конвенцією.

7. Діяльність яких суб'єктів, спрямована на скасування прав і свобод, визнаних Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, або на їхнє обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції, не може виправдовуватися з посиланням на положення Конвенції?

- А Лише держав.
- Б Лише держав і груп.
- В Лише окремих осіб.
- Г Держав, груп та осіб.

Питання:

1. Які права людини були додані до Конвенції шляхом прийняття протоколів до неї?
2. Яка юридична природа та значення Преамбули до Конвенції?
3. Яке місце Конвенції в системі законодавства України?
4. Яким критерієм (критеріями) керується Суд, аби встановити, чи мала місце дискримінація?
5. Які ситуації стосовно дискримінації можна порівнювати, з точки зору Суду?
6. Чим має характеризуватися становище осіб чи групи осіб, що є зразком для порівняння в антидискримінаційному тесті? Наведіть приклад.
7. Наведіть приклади «захищених ознак» для антидискримінаційного алгоритму.
8. Що таке «позитивна дискримінація»?
9. Як зазначено в рішенні Суду у справі «Бочан проти України № 2», до функцій Європейського суду з прав людини не належить....
10. Що повинен вчинити національний суд у разі виявлення в судовому процесі мовної розбіжності між оригінальними текстами рішення чи ухвали Європейського суду з прав людини?
11. В який строк з моменту набуття рішенням Європейського суду з прав людини статусу остаточного держава зобов'язана виплатити стягувачу відшкодування?
12. Скільки часу надається заявнику для подачі індивідуальної скарги до Європейського суду з прав людини?
13. Які права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, не можуть бути обмежені за жодних умов?

Інформаційні джерела:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

Бабанли Р.Ш., Пушкар П.В. Загальні питання розуміння і застосування практики ЄСПЛ. Том 1. Київ: Норма права, 2022. 168 с.

Базов О. Питання юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо розгляду міждержавних справ. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 84-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_6_14.

Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намірів і права. *Право України*. 2010. № 10. С. 80.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини (в двох томах). Том 1. / Укл. Зайцев Ю., Павліченко О. К.: Фенікс, 2005. 688 с.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини. В двох томах. Том 2. К.: Фенікс, 2006. 688 с.

Головатий С. Про людські права. Лекції. К.: Дух і Літера, 2016. 760 с.

Головатий С. Про принцип людських прав. *Право України*. 2017. № 7.

Гомиен Донна. Комментарий к Европейской конвенции о защите прав человека. Страсбург, 1995. 136 с.

Гончарук М., Литвинець Л. Применение решений Европейского суда по правам человека в судебной практике: проблемы интерпретации. URL: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/publications/pub-861>.

Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к защите прав человека. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Спб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О.Л. Жуковської. К.: ВІПОЛ, 2004.

Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство / І.В. Караман, В.В. Козіна. Х.: 2016, 2016. 240 с. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Karaman_Ihor/Yevropeiskyi_sud_z_prav_liudyny_Yevropeiska_konventsiiia_z_prav_liudyny_ta_indyvidualni_zaiavy__persh.pdf

Завгородня В. М. Міждержавні справи у практиці Європейського суду з прав людини. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. №1 (10). С. 72-77. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52835/7/Zavhorodnia_Mizhderzhavni_spravy.pdf

Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с. (розділ V).

Лекція доктора юридичних наук Сергія Головатого “Розуміти людські права за західною правничою традицією”. *Право України*. 2017. № 4. С. 126 — 141.

Литвин В. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи. *Право України*. 2010. № 10. С. 6.

Мазур М.В., Тагієв С.Р., Беніцький А.С., Кострицький В.В. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.

Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. К.: Истина, 2010. 480 с.

Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці ЄСПЛ. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9614/Pogrebniak%20294-310.pdf?sequence=1>.

Право Європейського Союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях): навч.-довід. посібник / [кол. авт.: Д. В. Аббакумова та ін.]; за заг. ред. І. В. Яковюка; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого; Каф. права Європ. Союзу. Харків: Право, 2021. 254 с.

Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. URL: <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=14733#.Up7b-sSnqEg>.

Практичний посібник щодо прийнятності заяв. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf

Рабінович С., Панкевич О. Тест на недискримінацію в практиці Європейського Суду з прав людини: оцінювальні аспекти. *Право України*. 2017. № 4. С. 97 — 116.

Стислі виклади рішень щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vikladi-rishen-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Х.: Право, 2017. 374с.

Третьяков Д. Реформування контрольного механізму Європейської конвенції з прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 1. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2011_1_15.

Туманов В. А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. М., 2001.

Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. К.: Видавництво «Реферат», 2002. 344 с.

Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції [вид. 2-е, випр., доп.]. К.: Реферат, 2007. 848 с.

Семінарське заняття 2

Тема: Право на життя. Заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання

Питання для обговорення:

1. Зміст і межі права на життя у практиці Суду.
2. Зобов'язання держави щодо права на життя.
3. Заборона катувань у сучасному міжнародному праві.
4. Тлумачення Європейським судом з прав людини понять «катування», «нелюдське поводження», «таке, що принижує гідність, поводження чи покарання».
5. Негативні та позитивні зобов'язання держави відповідно до ст. 3 Конвенції.
6. Особливі випадки застосування ст. 3 Конвенції (дискримінація, екстрадиція, заборона тілесних покарань неповнолітніх, довічне позбавлення волі).

Питання на самостійне опрацювання:

Заборона рабства та примусової праці за Конвенцією. Практика Суду за статтею 7 Конвенції («Ніякого покарання без закону»).

Рішення ЄСПЛ у справах «Кац та інші проти України», «Едвардс проти Сполученого Королівства».

Справа «Прилуцький проти України» (2015 р.), «Гонгадзе проти України», «Міхалкова та інші проти України» (2011 р.), «Шевченко проти України» (заява № 32478/02, 4 квітня 2006 р.).

Теми для написання рефератів та есе:

1. Принцип «Non bis in idem» у практиці Європейського Суду з прав людини.
2. Позитивні зобов'язання держави за статтею 2 Конвенції.
3. Практика застосування статті 3 Конвенції у справах про екстрадицію.
4. Неналежне надання медичної допомоги особам під контролем держави: практика ЄСПЛ щодо України.
5. Проблема неналежних умов утримання в місцях позбавлення волі в Україні у світлі практики ЄСПЛ.
6. Позитивні зобов'язання держав у сфері охорони громадського здоров'я у контексті статті 2 Конвенції.

Завдання:

1. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Макканн та інші проти Сполученого Королівства», рішення Великої палати 1995 р.

У розумінні Суду, позбавлення життя за обставинами, визначеними в ч. 2 ст. 2 Конвенції, можливе тільки з умислу чи також і ненавмисно?

Що означає «абсолютна необхідність» застосування летальної сили в розумінні Суду?

У рішенні Суд дійшов висновку, що при аналізі випадків позбавлення життя слід враховувати не лише дії представників держави, котрі реально застосовують смертоносну силу, але й усі супутні обставини. Про які обставини йде мова?

Яку оцінку Суд надав проведеному слідчому провадженню за обставинами вбивства п. Мак-Канна, пані Фаррелл та п. Севіджа? Чи було вбивство трьох підозрюваних заздалегідь обдуманим чи результатом прихованої змови серед учасників операції?

Чи спричинили порушення положення ч. 2 ст. 2 Конвенції дії військовослужбовців, які застрелили підозрюваних? Чому? Чи виправданими є дії агентів держави з позбавлення життя людей згідно з ч. 2 ст. 2 Конвенції, коли вони ґрунтуються на чесній вірі про наявність абсолютної необхідності у таких діях, що з вагомих причин вважалося дійсним під час подій, але згодом виявилось помилковим?

Як Суд оцінив планування та контроль проведеної антитерористичної операції? На думку Суду, що переважувало: небезпека для населення Гібралтару, обумовлена невжиттям заходів щодо запобігання в'їздові підозрюваних, чи недостатність доказів для забезпечення їхнього затримання та суду над ними?

Чи являло собою вбивство трьох терористів виключно необхідне застосування сили для захисту людей від неправомірного насильства в сенсі пункту «а» ч. 2 ст. 2 Конвенції? З огляду на які обставини Суд дійшов такого висновку? Які основні аргументи Суду?

Матеріальний чи процесуальний аспект ст. 2 порушила держава у цій справі?

З якої підстави Суд відхилив вимогу заявників про відшкодування матеріальної та моральної шкоди?

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

2. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Каверзін проти України», №23893/03, 2012 р.

Якою є фабула справи (тезисно)? Застосування яких аспектів статті 3 Конвенції стосувалися скарги заявника?

Як Суд оцінив ефективність процедур оскарження до вищестоящих прокурорів та судів постанов прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи щодо дій працівників міліції?

Якими є вимоги до розслідування небезпідставних скарг про погане поведження, за позицією Суду?

Чи була перевірка скарг заявника на погане поведження під час тримання під вартою ретельною, і чи відповідала вона вимогам статті 3 Конвенції за висновками Суду?

Чому тягар доведення обставин поганого поведження із заявником має бути покладеним на органи влади? Чи завжди у справах стосовно скарг про

умови тримання під вартою від заявника вимагається підкріплення кожного свого твердження документальними доказами? Чому?

Який вид поганого поводження зі сторони співробітників міліції мав місце, за висновками Суду, за обставинами справи? Чим обґрунтовуються такі висновки Суду?

З яких міркувань Суд відхиляє заперечення Уряду України про не вичерпання засобів юридичного захисту у справах, в яких скарги заявників стосуються незабезпечення адекватного лікування під час тримання під вартою?

Чи оперативно державні органи відреагували на отриману заявником травму очей та на погіршення стану його здоров'я?

Як Суд оцінив скаргу заявника на неадекватну медичну допомогу у період з вересня 2001 року до грудня 2008 року? У т.ч. скарги на не надання його матері дозволу передавати йому медичні препарати, непереведення до спеціалізованого закладу для тримання засуджених інвалідів?

Яку оцінку надано скарзі про застосування наручників? П. 163 Які основні аргументи покладені в основу відповідних висновків Суду? За загальним правилом, чи порушує вимоги статті 3 Конвенції застосування засобів стримування, зокрема наручників?

Як Суд оцінив скарги заявника на незаконні відмови в наданні триваліших щоденних прогулянок, відсутність вентиляції в камерах, не надання державними органами дозволу на телефонні розмови та затримки із відправленням його листів?

Які зобов'язання стаття 46 Конвенції покладає на держави у світлі її тлумачення в контексті статті 1 Конвенції? (*зацитуйте з рішення Суду*)

Суд констатував, що порушення, встановлені в рішенні, є результатом проблем системного характеру на національному рівні (п. 180 рішення). Чим обґрунтовані такі висновки?

Який орган має вирішити питання про те, які конкретні практичні заходи можуть вимагатися від держави-відповідача для виконання даного рішення Суду? Які заходи, на думку Суду, має вжити України для усунення практики катування осіб, які тримаються під вартою?

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

3. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Валерій Фуклев проти України».

Якою є фабула справи?

Які зобов'язання у держав для захисту життя тих, хто перебуває в межах її юрисдикції, у сфері охорони здоров'я? (*процитуйте з рішення Суду*) Якими є вимоги до системи захисту права на життя, передбаченої національним законодавством?

Яку оцінку надав Суд розслідуванню, проведеному закладами охорони здоров'я у цій справі, та кримінальному провадженню?

Чи заявник по цій справі повинен був подавати окремий цивільний позов задля вичерпання національних засобів захисту? З яких міркувань Суд дійшов відповідного висновку?

За висновками Суду, матеріальний чи процесуальний аспект статті 2 Конвенції порушила держава в цій справі?

Чи зазнав заявник жорстокого поводження з боку працівників податкової міліції, за висновком Суду? Чому?

Відповіді на питання слід надати з посиланням на пункти рішення Суду.

4. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Луценко та Вербицький проти України».

Якою є фабула справи? Які два основні зобов'язання держави за статтею 2 Конвенції?

З яких причин Суд дійшов висновку про неефективне розслідування викрадення та жорстокого поводження з п. І. Луценком і п. Ю. Вербицьким та вбивства останнього (т.т. порушення процесуального аспекту ст. 2, 3 Конвенції)? Чи виконає держава свої процесуальні зобов'язання за ст.3 Конвенції, якщо розслідування буде проведено тільки щодо безпосередніх винуватців жорстокого поводження?

Який вид жорстокого поводження зазнав кожен із заявників? Чи відповідальна держава за таке поводження?

Спираючись на висновки (документи) яких органів та організацій, Суд дійшов висновку, що викрадення та жорстоке поводження з п. І. Луценком і п.Ю. Вербицьким було вчинене або за вказівками та/або під контролем правоохоронних органів, або принаймні за їхньої мовчазної згоди чи без перешкоджання (*п. 90 рішення*). Чи порушила держава матеріальний аспект статті 2 і 3 Конвенції у цій справі? Чому?

Чи розглядав Суд питання про порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтями 2 та 3 Конвенції? Чому?

Відповіді на питання слід надати з посиланням на пункти рішення Суду.

5. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Світлана Атаманюк та інші проти України» (*рішення розміщено на платформі*).

Які зобов'язання по статті 2 Конвенції покладаються на держави у разі втрати життя або тяжкої травми людини, отриманої в зв'язку з небезпечною діяльністю?

Яким ключовим параметрам має відповідати офіційне розслідування обставин загибелі або травми людини, щоби це розслідування відповідало процесуальним вимогам статті 2 Конвенції? Що означає незалежність розслідування у розумінні Суду?

Чи було розслідування Скнулівської трагедії належним, незалежним і оперативним, за оцінкою Суду?

Як Суд оцінив виконання Україною своїх зобов'язань по статті 2 у цій справі?

Чи допустила Україна порушення ст. 3 Конвенції по відношенню до заявників?

Відповіді на питання слід надати з посиланням на пункти рішення Суду.

6. У світлі позитивних зобов'язань держави по статті 2 Конвенції, у розумінні їх ЄСПЛ, чи може бути визнана держава Україна винною в порушенні статті 2 Конвенції внаслідок спричинення смертей на Сході України в обставинах, що мали місце в 2014-2021 рр., на Вашу думку?

Тести:

1. Який аргумент покладено в основу встановлення Європейського суду з прав людини порушення державою права на життя в рішенні «Макканн та інші проти Сполученого Королівства»?

А Відсутність у військовослужбовців щирої віри про можливість увімкнення вибухового пристрою.

Б Брак належного планування контртерористичної операції.

В Перевищення пропорційності в застосуванні сили військовослужбовцями.

Г Наявність смертей унаслідок застосування зброї військовослужбовцями.

2. Якого розвитку отримало право на життя в Протоколі 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

А Визначено процесуальні обов'язки держав щодо розслідування вбивств.

Б Визнано можливість держав закріплювати право на життя з моменту зачаття.

В Скасовано смертну кару без можливості будь-яких відступів.

Г Передбачено можливість установа смертної кари виключно під час війни й надзвичайних ситуацій.

3. Які зобов'язання держави щодо заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (стаття 3 Конвенції) порушено в наведеній ситуації:

Заявниця, коли вона ще була неповнолітньою, кілька разів зазнавала сексуального насильства від одного з учителів державної школи, яку відвідувала, але нікому не повідомляла про це. Батьки деяких учнів скаржились управителю школи на неприйнятну поведінку вчителя, але він на їхні скарги не відреагував. Загалом, контроль держави над шкільною освітою був налагоджений недостатньо. Кілька років потому було порушено кримінальне провадження щодо згаданого вчителя. Заявниця також звернулася до поліції й надала свідчення про епізоди сексуального насильства відносно неї. Відтак заявницю було направлено до безкоштовного психолога, який допоміг їй подолати результати психологічної травми. Слідство було проведено оперативно, учитель, який здійснював домагання, нині відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

А Порушено позитивні зобов'язання держави за статтею 3 Конвенції у

матеріальному аспекті.

Б Порушено негативні зобов'язання держави за статтею 3 Конвенції.

В Порушено позитивні зобов'язання держави за статтею 3 Конвенції у процедурному аспекті.

Г Порушено позитивні зобов'язання держави за статтею 3 Конвенції як у процедурному, так і в матеріальному аспектах.

4. Що з наведеного НЕ входить у сферу застосування ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

А Примусова праця.

Б Умови тримання під вартою.

В Застосування сили.

Г Депортація.

5. Діяльність яких суб'єктів, спрямована на скасування прав і свобод, визнаних Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, або на їхнє обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції, не може виправдовуватися з посиланням на положення Конвенції?

А Лише держав.

Б Лише держав і груп.

В Лише окремих осіб.

Г Держав, груп та осіб.

Запитання:

1. Чи захищає ст. 2 Конвенції право людини на припинення свого життя (зокрема, на евтаназію)?

2. Чи є право людини на життя абсолютним з позицій Конвенції? Поясніть відповідь.

3. Які критерії правомірності застосування летальної сили Ви знаєте?

4. Чи захищає Конвенція право на життя ненародженої дитини? Відповідь поясніть з посиланням на практику Суду.

5. Якими критеріями визначається «мінімальний рівень жорстокості» у діях органів держави, що становлять порушення ст. 3 Конвенції?

6. Чим відрізняється катування від інших форм жорстокого поводження, що забороняються Конвенцією?

Рекомендована література:

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

End of life and the European Convention on Human Rights (Judgments of the

Court) (2021). URL: https://www.echr.coe.int/documents/fs_euthanasia_eng.pdf.

Баран А. В. Принцип «Non bis in idem» у практиці Європейського Суду з прав людини. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. [Тернопіль, 16-17 квіт. 2021 р.]. Тернопіль: Університетська думка, 2021. С.161-163. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42514/1/%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD.pdf>

Басовська К. Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (право на життя). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. № 92. С. 83–87.

Бойчук Д.С., Водолаженко Є.І., Мацакова Г.В. Особливі випадки застосування статті другої Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). Ч. 3 № 2. С. 149 – 154.

Гловюк І.В., Стоянов М.М., Завтур В.А. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні. Навчально-практичний компендіум. 2020. 420 с.

Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к защите прав человека. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Спб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

Довідник із застосування статті 2 Європейської конвенції з прав людини. Право на життя (станом на 31.08.2018). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_UKR.pdf

Дроздов О. Non bis in idem – європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Право України*. 2017. № 6. С.110-132.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. К.: Истина, 2010. 480 с.

Островська Б.В. Право на життя в контексті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та науково-технічного прогресу в біомедицині. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 170–173.

Отчёт о проведении исследования «Проблеми биоэтики в свете судебной практики Европейского суда по правам человека». Совет Европы/ Европейский суд по правам человека, 2016.

Посібник зі статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Рада Європи, 2017. 20 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_Protocol_7_UKR.pdf

Право Європейського Союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях): навч.-довід. посібник / [кол. авт.: Д. В. Аббакумова та ін.]; за заг. ред. І. В. Яковюка; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого; Каф. права

Європ. Союзу. Харків: Право, 2021. 254 с.

Рішення ЄСПЛ із застосування ст. 2 ЄКПЛ і коментар. URL: http://aau.edu.ua/static/pdf/art2_judg1.pdf.

Стислі виклади рішень щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vikladi-rishen-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Х.: Право, 2017. 374 с.

Триньова Я. О. Аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо закінчення життя. *Право.ua*. 2015. № 4. С. 163-168.

Шаповалова І.С., Рогальська В.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю. К.: Видавн. дім «Гельветика», 2020.

Шафі О.О., Ляшенко К.В. Аналіз правових позицій Європейського суду з прав людини щодо застосування процедури евтаназії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2021. Випуск 63. С. 107 – 112.

Семінарське заняття 3

Тема: Право на свободу та особисту недоторканність за Конвенцією

Питання для обговорення:

1. Зміст і сфера дії права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ). Позитивні обов'язки держави у забезпеченні цього права.
2. Вимоги до позбавлення свободи у практиці Європейського Суду з прав людини.
3. Практика Суду щодо випадків правомірного позбавлення свободи, передбачених Конвенцією.
4. Гарантії права особи на свободу та особисту недоторканність.

Завдання для самостійної роботи:

Обґрунтованість підозр про кримінальне обвинувачення і позбавлення свободи у світлі практики ЄСПЛ. Рішення Суду справах «Корнейкова проти України», «Солдатенко проти України», «Дубовік проти України», «Штукатуров проти Росії».

Підготувати реферати та есе на теми:

1. Домашній арешт як підстава обмеження права на свободу у практиці ЄСПЛ.
2. Законне затримання психічно хворих і хворих з інфекційними хворобами у практиці ЄСПЛ.
3. Конвенційність тримання під вартою: основні аспекти.
4. Повідомлення про підозру у світлі практики ЄСПЛ.

5. Розумний строк тримання під вартою у розумінні Європейського суду з прав людини.

Завдання

Ознайомтеся зі справами “Харченко проти України”, «Штепа проти України» (заява № 16349/17), «Луценко проти України», “Нечипорук і Йонкало проти України”.

Зважаючи на обставини справ, чому Суд дійшов висновку про неконвенційність втручання в право заявників на свободу та особисту недоторканність (стосовно кожної з гарантій права за ст. 5 Конвенції)? Як мають бути обґрунтовані ухвали слідчого судді про продовження строку тримання під вартою з огляду на позицію ЄСПЛ? З урахуванням яких обставин має оцінюватися обґрунтованість тривалості тримання осіб під вартою, за позицією Суду?

Який вид поганого поводження був застосований органами міліції до заявника Нечипорука за матеріалами справи “Нечипорук і Йонкало проти України”, за висновками Суду? Чи виконала Україна свої процесуальні зобов’язання за ст. 3 Конвенції у цій справі?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

Тести:

1. Укажіть, у якому із нижченаведених випадків, враховуючи практику ЄСПЛ, особу затримали правомірно для запобігання поширенню інфекційних захворювань (пункт «е» частини 1 статті 5 Європейської конвенції з прав людини)?

А Заявник, хворий на астму, почав кашляти в аудиторії університету, де навчається, прохання вийти з аудиторії проігнорував.

Б У заявника, хворого на епілепсію, стався епілептичний напад на станції метрополітену.

В У заявника стався інсульт у парку під час прогулянки з собакою бійцівської породи.

Г Заявник, хворий на поліомієліт, силоміць прорвався до пологового будинку, на прохання персоналу зупинитися не реагував.

2. Яке зобов’язання держави НЕ передбачено статтею 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Європейської конвенції з прав людини?

А Забезпечити особі можливість отримати компенсацію за незаконне затримання.

Б Негайно доправити особу до судді чи іншої посадової особи, компетентної розглянути законність затримання.

В Негайно повідомити особу про причини її затримання.

Г Забезпечити належні умови перебування особи в місцях несвободи.

Рекомендована література:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

Белоусов Ю. Л., Блага А. Б., Житний О. О., Захаров Є. Ю., Кобзін Д. О., Мармазов В. Є. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики суду в діяльності органів внутрішніх справ України / [Ю. Л. Белоусов, А. Б. Блага, О. О. Житний, Є. Ю. Захаров, Д. О. Кобзін, В. Є. Мармазов]. К.: Цифра, 2008. 324с.

Благодир А. Обмеження прав особистості у сфері кримінального судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 3. С. 96-99.

Бущенко А. Застосування статі 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці. Х. : Права людини, 2007. 215 с.

Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини. Х.: Права людини, 2008. 432 с.

Гловюк І.В., Стоянов М.М., Завтур В.А. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні. Навчально-практичний компендіум. 2020. 420 с.

Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. С. 96-176.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368с.

Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики суду в діяльності органів внутрішніх справ України. К., 2008. 319 с.

Майкут Х.В. Право на свободу та право на особисту недоторканність у контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 243 – 247.

Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес; Рада Європи. К.: К.І.С., 2010. 575 с.

Маковей М., Разумков С.А. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 5: Право на свободу и личную неприкосновенность. М., 2002. 59 с.

Манукян В. И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: науч.-практ. пособие. К.: Истина, 2010. 480 с.

Севрук Ю.Г., Рябенко М.В., Столітній А.В. та ін. Право на свободу та особисту недоторканність: практика Європейського суду з прав людини та законодавство. Науково-практичний посібник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 448 с.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В.

Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Х.: Право, 2017. 374 с.

Туманов В. А. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения. М. : НОРМА, 2002. 336 с.

Шаповалова І.С., Рогальська В.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю. К.: Видавн. дім «Гельветика», 2020.

Семінарське заняття 4

Тема: Право на справедливий судовий розгляд та право на ефективний засіб юридичного захисту у практиці ЄСПЛ

1. Право на справедливий суд за Конвенцією: загальні положення.
2. Поняття «суд» та «право на суд» у розумінні ЄСПЛ.
3. Сфера дії права на суд.
4. Право на доступ до суду.
5. Справедливий судовий розгляд: сутність та гарантії.
6. Виконання судового рішення як невід'ємна частина судового процесу.
7. Особливості гарантій права на справедливий суд у кримінальному провадженні (ч. 2, 3 ст. 6 ЄКПЛ).
8. Сфера застосування ст. 13 Конвенції.
9. Співвідношення ст. 13 з іншими статтями Конвенції.

Самостійно опрацювати такі питання:

Суб'єктивний та об'єктивний критерії безстороннього суду. Обґрунтованість судових рішень. Застосовність статті 6 Конвенції до досудового слідства, апеляційного, конституційного та інших проваджень. Юрисдикційний елемент права на доступ до суду в практиці ЄСПЛ. Стан виконання Україною пілотних рішень Суду щодо проблеми несвоєчасного виконання судових рішень.

Підготувати реферати та есе на теми:

1. Темпоральні координати і право на справедливий суд.
2. Право на справедливий суд за Конвенцією у господарському судочинстві.
3. Правова визначеність та судові рішення.
4. Своєчасне виконання остаточного рішення суду як елемент права на справедливий суд та проблема механізму реалізації прав в Україні.
5. Непослідовна практика національних судів та принцип правової визначеності.
6. Юридичне представництво або особистий захист у судових провадженнях у світлі практики ЄСПЛ.
7. Допит свідків як доказ: підходи ЄСПЛ у практиці застосування статті 6 Конвенції.
8. Інформування про обвинувачення у світлі практики ЄСПЛ.

9. Ненадійні докази у розумінні Європейського суду з прав людини.
10. Процесуальні перешкоди для доступу до суду: практика ЄСПЛ.
11. Право зберігати мовчання та не свідчити проти себе у практиці ЄСПЛ.

Завдання:

1. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Олександр Волков проти України».

На аналізі яких аспектів права на справедливий суд зупинявся ЄСПЛ? Як їх проаналізував? Яких висновків дійшов?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

2. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Бурмич та інші проти України».

Якими є об'єкт і мета процедури пілотного рішення? Що є характерною особливістю процедури пілотного рішення?

За висновками Суду, чи вирішила Україна системну проблему невиконання рішень національних судів на момент розгляду Великою Палатою справи «Бурмич та інші проти України»? Чи є виправданим продовження розгляду справ типу «Юрій Миколайович Іванов проти України» відповідно до статей 19 і 46 Конвенції, на думку Суду? Чи виконав Суд свою функцію за статтею 19 Конвенції по цих категоріях справ? З якої причини Суд вирішив вилучити відповідні заяви зі свого реєстру?

Якою є роль Великої палати у конвенційній системі захисту прав, за висновками Суду (п. 212 рішення), у т.ч. у контексті пілотних рішень? Якою є мета пілотного рішення Суду? В якому порядку за рішенням Суду мають розглядатись заяви Бурмич Л.І. та інших заявників по справі?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

3. Ознайомтеся з рішеннями Суду у справах «Білуха проти України», «Серявін та інші проти України», «Проніна проти України», «Мала проти України», «Бочан проти України», "МПП "Голуб" проти України".

На аналізі яких аспектів права на справедливий суд зупинявся ЄСПЛ? Як їх проаналізував? Яких висновків дійшов?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

Тести:

1. Як згідно з рішенням Європейського суду з прав людини в справі «Олександр Волков проти України» розглядається ситуація, коли строк притягнення до дисциплінарної відповідальності в дисциплінарних справах, які стосуються суддів, є невизначеним?

А Становить очевидне порушення принципу правової визначеності.

Б Становить серйозну загрозу принципу правової визначеності.

В Є питанням компетенції національних органів та свободу розсуду держав.

Г Немає значення в контексті права на справедливий розгляд.

2. Яке рішення Європейський суд з прав людини ухвалив у справі «Бурмич та інші проти України» щодо майбутніх аналогічних справ?

А Справи можуть бути вилучені з реєстру й передані безпосередньо Комітету Міністрів, окрім тих заяв, які будуть визнані неприйнятними.

Б Суд зобов'язаний забезпечувати право кожного заявника на розгляд його справи, винесення рішення і сплати компенсації.

В Держава-відповідач і Комітет Міністрів не вимагатимуть виконання прийнятого у 2009 р. рішення.

Г Держава-відповідач має створити належний ефективний механізм захисту порушених прав і не допускати аналогічних заяв до Суду.

Рекомендована література:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323.

Верба І.О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 17 (1). С. 39-42.

Гловюк І.В., Стоянов М.М., Завтур В.А. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні. Навчально-практичний компендіум. 2020. 420 с.

Гуйван П. Значення темпоральних чинників у практиці Європейського суду з прав людини. Окремі практичні питання щодо чинників, які зумовлюють недотримання розумних строків розгляду справи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6-8.

Гуйван П. Право на справедливе судочинство відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2017. №11. С. 172-180.

Гуйван П.Д. Незалежність і безсторонність судової влади як визначальний показник справедливого судочинства. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 71-77. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/12.pdf.

Гуйван П.Д. Окремі питання темпоральних координат справедливого судочинства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. Вип. 1 (2). С. 175 – 180.

Гуйван П.Д. Своєчасний розгляд справи як елемент права на справедливий суд. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. № 1. Том 29 (68). С. 36-42.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2017. 708 с.

Никитченко Н.В., Селівон А.М. Реалізація права на справедливий суд в господарському судочинстві. *Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.)*. Наук. ред. В.А. Устименко. Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. 336 с. С. 108-112.

Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. Х.: Право, 2008. 304 с.

Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Х. : Право, 2010. 256 с.

Севрук Ю.Г., Рябенко М.В., Столітній А.В. та ін. Право на свободу та особисту недоторканість: практика Європейського суду з прав людини та законодавство. Науково-практичний посібник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 448 с.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Х.: Право, 2017. 374 с.

Фулей Т. Законність і обґрунтованість судового рішення: коментар до справи «Серявін та інші проти України». *Судова практика*. 2012. № 2 (116). С. 119 — 122.

Фулей Т.І., Кучів О.М. Незалежність та безсторонність суду в аспекті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: практика ЄСПЛ щодо України. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/152940499217.06.pdf>.

Шаповалова І.С., Рогальська В.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю. К.: Видавн. дім «Гельветика», 2020.

Семінарське заняття 5

Тема: Захист права власності за Європейською конвенцією про захист прав людини

План заняття:

1. Обсяг та складові права на власність. Загальні принципи поваги до власності за Конвенцією.
2. Концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.
3. Зобов'язання держави щодо права на власність.
4. Критерії відповідності втручання у право безперешкодного користування майном вимогам Конвенції.
5. Невиконання рішення суду як різновид втручань у право на мирне володіння майном.

Самостійно опрацювати такі питання:

Концепція «законних (легітимних) очікувань» у практиці Суду. Рішення Суду у справі «Стретч проти Сполученого Королівства».

Рішення Суду у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України», «Андрій Руденко проти України».

Підготувати реферати та есе на теми:

1. Контроль за користуванням майном у трактуванні ЄСПЛ: наявні підходи.
2. Проблема невиконання рішень національних судів у контексті порушення державою Україна статті 1 Першого протоколу до Конвенції: основні етапи.
3. Невиконання судового рішення у зв'язку з відсутністю коштів: оцінка Європейського Суду з прав людини.
4. Захист в ЄСПЛ прав, порушених фіскальними органами.
5. Земельні спори у практиці Європейського Суду з прав людини.
6. Питання правомірності експропріації у практиці ЄСПЛ.
7. Поняття позбавлення власності: основні підходи в практиці ЄСПЛ.
8. Питання інтересів суспільства при розгляді справ про позбавлення власності Європейським Судом з прав людини.

Завдання:

1. Прочитайте рішення Суду у справі «Зеленчук і Цицюра проти України».

Якою є фабула справи? Що було визнано власністю у цій справі? У чому полягало втручання в право власності заявників? Чи було відповідне втручання законним, виправданим (чи переслідувало воно легітимну мету), пропорційним? Які фактичні обставини зумовили визнання Судом факту порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

2. Про яке майно йде мова у справі «Лоїзиду проти Туреччини»? Чи мали місце порушення права власності заявників у цій справі? Якщо так, то які саме?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

3. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції».

Які рішення/ дії органів влади по цій справі були розцінені як контроль за користуванням заявниками їхнім майном? Унаслідок яких обставин була порушена справедлива рівновага між інтересами захисту права власності та загальними інтересами, за обставинами справи? З якої підстави Суд визнав порушення державою статті 1 Першого протоколу до Конвенції стосовно заявників?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

4. З яких підстав Суд установив порушення права громадянина на мирне володіння майном у справі «Желтяков проти України»? Чи оцінював Суд виправданість та пропорційність втручання в цій справі?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

Питання:

1. Які критерії використовує Суд, аби з'ясувати, чи було втручання в право власності людини відповідним конвенційним вимогам?

2. Ознайомтеся з пілотним рішенням Суду у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». Чи може держава виправдовуватися за невиконання своїх зобов'язань відсутністю бюджетних коштів?

Тести:

1. У чому полягало порушення права заявників на власність (стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції»?

А У неправомірному вилученні в заявників об'єктів нерухомого майна, які вони отримали за договором дарування.

Б У покладенні на заявників індивідуального й надмірного тягаря задля задоволення суспільних потреб.

В У свавільному втручанні держави в порядок спадкування об'єктів нерухомого майна.

Г У відсутності перехідного періоду, який би пом'якшив негативний вплив прийнятих урядом рішень щодо нерухомого майна заявників.

2. На які обмеження права на власність (стаття 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) скаржилися заявники у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції»?

А На дозвіл на експропріацію їхнього нерухомого майна й на заборону на будівництво на їхніх земельних ділянках.

Б На занижену ціну, яку встановлено на їхнє нерухоме майно за його викупу для суспільних потреб.

В На неможливість належним чином користуватися своїм нерухомим майном через оголошення його об'єктом культурної спадщини.

Г На заборону відчужувати своє нерухоме майно, установлену муніципалітетом у ході реалізації містобудівного плану.

Інформаційні джерела:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

Апанасенко К.І. Защита прав, основанных на лицензиях и разрешениях, Европейским судом по правам человека. *Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины*. 2017. № 2. С. 59 — 65.

Апанасенко К.І. Про практику Європейського Суду з прав людини у сфері захисту прав суб'єктів господарювання. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 3. С. 80 — 90.

Беляневич О.А. Поняття легітимних очікувань та проблеми його застосування судами України. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 41 — 44.

Белкін М.Л. Захист майнових прав суб'єктів приватного права в публічно-приватних спорах у світлі рішень Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/2009/6/article07>.

Блажівська Н. Критерії пропорційності мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення як обмеження права власності в практиці ЄСПЛ. *Право України*. 2018. № 7. С. 219 — 231.

Блажівська Н.Є. Теоретико-методологічні та прикладні засади застосування практики ЄСПЛ при захисті майнових прав». Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03; Інститут законодавства Верховної Ради України; Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2020. 498 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38542/1/disertacija-blazhvaska-na-sajt-1.pdf>.

Гончаренко О. Особливості обмеження права власності за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 46 – 50.

Дроботова Т. Рішення ЄСПЛ проти України: земельно-правовий аспект. *Право України*. 2020. № 5. С. 158 — 170.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

Карсс-Фриск М. Стаття 1 Протокола 1 ЕКПЧ – Право на заштиту собственности. 2017. URL: <http://ipcentre.narod.ru/11-10.htm>.

Ліщина І. Втручання у право власності фіскальними засобами. Підходи та практика ЄСПЛ. *Право України*. 2020. № 5. С. 207 — 234.

Ліщина І. Проблема невиконання судових рішень як порушення права власності у практиці ЄСПЛ. Український аспект. Від Hornsby до Ivanov. *Право України*. 2020. № 3. С. 233 — 255.

Ліщина І. Проблема невиконання судових рішень як порушення права власності в практиці ЄСПЛ. Український аспект. Від Ivanov до Burmych. *Право України*. 2020. № 4. С. 189 — 215.

Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. К.: Истина, 2010. 480 с.

Мірошніченко А. Значення рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» для оцінки правових наслідків порушення процедури відчуження державних та комунальних земель. *Право України*. 2016. № 1. С. 55 – 62.

Мірошніченко О. А. Право власності в розумінні Європейського суду з прав людини (загальна характеристика). *Форум права*. 2013. № 2. С. 371–374.

Новіков Д.В. Гарантії захисту права власності у практиці Європейського суду з прав людини. *Європейські перспективи*. 2016. № 2. С. 92 — 98.

Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: навч. посібник / У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор, Ю. В. Верхола та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 404 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2738/1/%D0%AE%D1%80%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20-%20%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B--%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Захист власності. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/Guide_Art_1_Protocol_1_UKR_-2019.pdf.

Практика Європейського суду з прав людини у податкових спорах (26 березня 2012 р.). URL: <http://taxua.blogspot.com/2012/03/podatky-evropeykiy-sud-z-prav-lyudyny.html>.

Стислі виклади рішень щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vikladi-rishen-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Харків: Право, 2017. 374 с.

Шимон С. І. Поняття майнових прав в контексті Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3. С. 228.

Семінарське заняття 6

Тема: Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції

План заняття:

1. Обсяг і складові права на приватне життя за ЄКПЛ. Невтручання в приватне життя.
2. Поняття сім'ї та сімейного життя у значенні ЄКПЛ. Критерії, що визначають тлумачення суспільних відносин як сімейних відносин.
3. Обсяг і складові права на житло за ЄКПЛ. Співвідношення понять «житло» і «власність» у значенні ЄКПЛ.
4. Перешкоди в користуванні житлом чи іншим володінням особи за Конвенцією.
5. Обсяг і складові права на кореспонденцію (таємницю спілкування) за практикою ЄСПЛ.
6. Прослуховування телефонних переговорів у світлі положень Конвенції.
7. Зобов'язання держави за статтею 8 Конвенції.

Завдання для самостійної роботи:

Рішення Суду у справах «Пантелеєнко проти України», «Фельдман проти України» (№ 2). Кореспонденція ув'язнених у контексті ЄКПЛ. «Копленд проти Сполученого Королівства».

Право на шлюб за статтею 12 Конвенції. Рівність подружжя в сімейних правах і обов'язках. Захист права батьків на побачення з дитиною (справа «Бондар проти України»).

Кримінальний аспект права на приватне життя. Конвенційні стандарти обшуків у контексті порушення права на житло за статтею 8 Конвенції.

Підготувати реферати та есе на теми:

1. Поняття сім'ї в практиці ЄСПЛ: останні тенденції.
2. Захист прав батьків у разі окремого проживання з дитиною у практиці ЄСПЛ.
3. Підходи ЄСПЛ до вирішення справ про сімейні права осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією.
4. Обшуки та інші втручання в права особи кримінально-процесуальними засобами: основні позиції Суду.
5. Екологічні спори в контексті практики Європейського Суду з прав людини.
6. Захист особистих даних за нормами Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
7. Захист репутації за нормами Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Завдання:

1. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «С. і Марпер проти Сполученого Королівства».

Які дії державних органів становили втручання у право на повагу до приватного життя заявників? Чи необхідним у демократичному суспільстві було таке втручання в права заявників? З яких підстав та з огляду на які обставини справи Суд дійшов висновку про порушення державою статті 8 Конвенції?

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

2. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Німіц проти Німеччини».

Як Суд розтлумачив поняття житла та приватного життя стосовно адвокатської діяльності та адвокатської контори за обставинами даної справи? Як Суд оцінив втручання в права заявника за трискладовим тестом?

3. Виокремте основні аргументи ЄСПЛ, якими він обґрунтував встановлення факту порушення статті 8 Конвенції у справі «Савіні проти України».

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

4. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Гуменюк та інші проти України» (№ 11423/19, 2021 р.).

Як Суд оцінив неможливість заявників виконувати свої суддівські функції в якості суддів ВС за результатами судової реформи 2016 р.? З якої підстави відповідне втручання в права заявників він визначив як не відповідне положенням ст. 8 Конвенції?

З яких підстав Суд дійшов висновку про відсутність у заявників прямого доступу до суду для оскарження незаконного перешкоджання їм у виконанні суддівських функцій?

5. Ознайомтеся зі справою «М.Р. та Д.Р. проти України».

Чи виконала Україна свої позитивні зобов'язання за Конвенцією щодо захисту права на сімейне життя заявників? Чому?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

6. Ознайомтеся з рішенням ЄСПЛ у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України».

Якою є фабула справи? Чи було втручання в право заявників на житло законним і пропорційним?

Відповідь надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

7. Чи було встановлено порушення прав людини у справі «Роман Захаров проти Росії»? Про порушення якого права йде мова в цій справі? З якої причини?

Тести:

1. Які з перерахованих положень включено ЄСПЛ до змісту статті 8 Європейської конвенції з прав людини?

А Підтримка державою приватного та сімейного життя кожної особи, можливість реалізації права на житло та кореспонденцію.

Б Обов'язок держави створювати сприятливі умови для приватного та сімейного життя, умови для проживання.

В Захист від свавільного втручання в приватне та сімейне життя, житло та кореспонденцію.

Г Недопущення за будь-яких обставин втручання в приватне, сімейне життя, житло та таємницю кореспонденції.

2. Що ЄСПЛ включив до змісту поняття «приватне життя» у рішенні у справі «Німіц проти Німеччини»?

А Збереження таємниці листування.

Б Стосунки між родичами.

В Діяльність професійного та ділового характеру.

Г Розважальну діяльність та дозвілля.

3. Чи поширюється поняття «сімейне життя» відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на відносини між дідусем та онуком?

А Так, якщо дідусь є членом сім'ї онука відповідно до національного законодавства.

Б Ні, якщо дідусь не є опікуном або піклувальником онука.

В Так, якщо між дідусем й онуком існує тісний сімейний зв'язок.

Г Ні, оскільки поняття «сімейне життя» охоплює лише відносини в шлюбі.

4. Яку умову виправданості втручання в право на повагу до приватного життя порушено державою-відповідачем у справі «S and Marper проти Сполученого Королівства»?

А Законність.

Б Необхідність у демократичному суспільстві.

В Наявність легітимної мети.

Г Якість закону.

Інформаційні джерела:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

Вибрані рішення Європейського суду з прав людини за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (2020 рік). URL: <https://rm.coe.int/echr-judgements-2020/1680a05791>.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

Килкэли У., Чефранова Е.А. Европейская конвенция о защите прав человека и основоположных свобод. Статья 8. Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. М.: Российская академия правосудия, 2001. 161 с.

Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / Под общ. ред. В.А. Туманова и Л.М. Энтина. М.: Издательство НОРМА, 2002. 336 с.

Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. К.: Истина, 2010. 480 с.

Огляд практики Європейського суду з прав людини за 2019 рік. URL: https://su.arbitr.gov.ua/userfiles/media/file.pdf_4.pdf.

Огляд практики Європейського суду з прав людини із застосування статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (кримінально-процесуальний аспект) за 2015 — 2019 роки. URL: <https://www.slideshare.net/pravotv/8-20152019>.

Огляд рішень Європейського суду з прав людини щодо права на житло (рішення, ухвалені ЄСПЛ з 1 січня 2019 року по 31 липня 2021 року). URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/Oglyad_YESPL_01_01_2019_31_07_2021.pdf.

Панкевич О. Захист права на приватність: динаміка світоглядно-методологічних основ (за матеріалами практики ЄСПЛ). *Право України*. 2017. № 4. С. 66 — 75.

Право на повагу до приватного і сімейного життя: ключові рішення ЄСПЛ щодо України. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1588588140156207.pdf>.

Право на повагу до приватного і сімейного життя: ключові рішення ЄСПЛ щодо України. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1588588140156207.pdf>.

Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Автори: Н.Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. К.: Истина, 2011. 200 с.

Стислі виклади рішень щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vikladi-rishen-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2017. 374 с.

Семінарське заняття 7

Тема 5: Свобода вираження поглядів, свобода думки і релігії.

Право на свободу зібрань та об'єднання

План заняття:

1. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті і релігії.
2. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті і релігії.

3. Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Засоби вираження поглядів.

4. Межі допустимої критики окремих категорій осіб. Розмежування тверджень про факти та оціночних суджень у практиці Суду.

5. Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів.

6. Втручання в свободу вираження поглядів, критерії відповідності такого втручання Конвенції.

7. Обсяг та складові права на свободу зібрань та об'єднання.

8. Мирний характер зібрань. Вимога толерантності до мирних зібрань.

9. Негативні та позитивні зобов'язання держави щодо права на свободу зібрань та об'єднання.

Завдання для самостійної роботи:

Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції. Доступ до інформації (у т.ч. публічної) у світлі Конвенції. Рішення Суду у справі «Центр демократії та верховенства права проти України».

Питання допустимих меж висвітлення приватного життя публічних осіб у ЗМІ в практиці ЄСПЛ.

Підготувати реферати та есе на теми:

1. Практика ЄСПЛ у справах про доступ до публічної інформації.

2. Захист інтересів релігійних спільнот і об'єднань у практиці ЄСПЛ.

3. Пацифізм та альтернативна військова служба у світлі статті 9 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

4. Роль засобів масової інформації у демократичній країні в розумінні ЄСПЛ.

5. Проблема розмежування тверджень про факти й оціночних суджень в практиці ЄСПЛ.

6. Приватна й професійна сфери життя особи в контексті практики ЄСПЛ.

7. Підстави обмеження права на свободу вираження поглядів за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод.

Завдання:

1. Ознайомтеся з рішеннями Суду у справі «Коккінакіс проти Греції» та «С.А.С. проти Франції».

Якими є фабули справ? Які дії державних органів визнані втручанням у свободу віросповідання по першій справі? З якої підстави Суд визнав порушення державою статті 9 Конвенції у цій справі?

Про втручання в яке право (його обмеження) іде мова у справі «С.А.С. проти Франції»? Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві? Як Суд оцінив втручання в права заявниці по справі?

2. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Лінгенс проти Австрії».

Якою є фабула справи? Як Суд визначає межі допустимої критики політика? Що було визнано втручанням держави у здійснення свободи вираження поглядів заявників? Проаналізуйте рішення за трискладовим тестом.

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

3. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Швидка проти України».

Якою є фабула справи? Чи охоплюється поняттям «вираження поглядів» за статтею 10 Конвенції вчинок заявниці, за який її було притягнуто до адміністративної відповідальності? Що становило втручання у право заявниці на свободу вираження поглядів? Як Суд оцінив це втручання за трискладовим тестом?

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

4. Ознайомтеся з рішенням Суду у справі «Веніамін Тимошенко та інші проти України».

Якою є фабула справи? Які дії державних органів становили втручання у право заявників на свободу об'єднання? Як Суд оцінив це втручання за трискладовим тестом?

Відповідь слід надати з посиланням на конкретні пункти рішення Суду.

5. Які аргументи покладені в основу визнання Судом порушення ст. 11 Конвенції у справі «Луценко та Вербицький проти України»?

Тести:

1. Який обов'язок покладає Європейський суд з прав людини на держави в рамках статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо існує загроза проведення контрдемонстрації?

А Установлення заборони проведення контрдемонстрації для захисту учасників демонстрацій.

Б Прийняття обґрунтованих та належних заходів для мирного проведення демонстрації.

В Накладання обов'язкової заборони на проведення будь-яких зборів у випадку загрози насильства.

Г Розглядати проведення кожних зборів з точки зору необхідності в демократичному суспільстві.

2. У якому рішенні Європейський суд з прав людини звертає увагу на можливість установлення пропорційних обмежень до свободи віросповідання, необхідних у демократичному суспільстві, указуючи на те, що стаття 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не захищає кожную дію, мотивовану або натхненну релігією чи переконанням, і не завжди гарантує право поводитися в публічній сфері відповідно до приписів власної релігії чи переконання?

А «С.А.С. проти Франції».

Б «Коккінакіс проти Греції».

- В «Лінгенс проти Австрії».
- Г «Ейрі проти Ірландії».

3. Що під час розгляду справи в Європейському суді з прав людини стосовно поширення журналістами інформації має вирішальне значення у визначенні межі допустимої критики на адресу особи?

- А Завдана шкода репутації та кар'єрі особи та її родини.
- Б Статус особи як приватної особи чи політика, суспільного діяча.
- В Національна судова практика стосовно визначення межі критики.
- Г Національне законодавство щодо критики або наклепу.

4. Національний суд у порядку, передбаченому законом, заборонив проведення релігійної процесії у зв'язку з тим, що релігія, яку сповідують організатори, не підтримує більшість населення відповідного населеного пункту. Який критерій виправданості втручання в право на свободу сповідання релігійних переконань за статтею 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод порушено національним судом у цьому випадку?

- А Законність.
- Б Наявність легітимної мети.
- В Необхідність у демократичному суспільстві.
- Г Свобода розсуду держави.

5. Недотримання якого критерію за втручання в право на свободу мирних зібрань стало аргументом для встановлення порушення ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в рішенні «Веніамін Тимошенко проти України»?

- А Необхідності в демократичному суспільстві.
- Б Принципу пропорційності.
- В Установленості законом.
- Г Наявності законної мети.

6. Заявник, який є ЛГБТ-активістом, мав бажання зареєструвати громадську організацію «Веселковий дім». Ця організація мала протидіяти стигматизації одностатевих пар і лобіювати легалізацію одностатевих шлюбів. Заявнику відмовили в реєстрації, мотивуючи відмову тим, що її діяльність може «зруйнувати моральні цінності суспільства» і призведе до зменшення кількості населення. Також, на думку уряду, реєстрація організації може мати наслідком утручання в права більшості громадян, які вважають, що будь-який прояв одностатевих відносин є образливим і може спровокувати релігійну й соціальну ворожнечу. Яке рішення по суті цієї справи має ухвалити Європейський суд з прав людини?

- А Порушення статті 11 Конвенції (свобода мирних зібрань та асоціацій) у поєднанні зі статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації).
- Б Відсутність порушення будь-яких прав, гарантованих Конвенцією.

В Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного й сімейного життя) у поєднанні зі статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації).

Г Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Контрольні питання:

1. Чи підлягають перевірці, на думку Суду, оціночні твердження про факти на їхню відповідність дійсності? Поясніть відповідь.

2. Як розуміє Суд «необхідність» втручання у свободу вираження поглядів?

3. Які обов'язки держави впливають з права людини на свободу мирних зібрань?

4. Чи закріплює ст. 11 Конвенції так зване негативне право об'єднання (ніхто не може бути примушений до вступу в об'єднання)? Поясніть відповідь.

Інформаційні джерела:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215. 17 листопада.

Апанасенко К.І. Обмеження господарської діяльності в креативних індустріях і практика Європейського суду з прав людини. *Економіка і право*. 2022. № 1.

Бакумов О. С. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С.183-193.

Гуйван П.Д. Цивілізаційні підходи ЄСПЛ до проблематики вільного здійснення права на вираження особистих поглядів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Вип. 1. С. 28-32.

Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Спб.: Юрид. центр Пресе, 2004. С. 607 — 619.

Довідник із застосування статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини. Право на освіту (2017 рік). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_UKR.pdf.

Дроздов О., Дроздова О. Актуальні питання права на вільне одержання інформації (за матеріалами практики ЄСПЛ). *Право України*. 2017. №2. С. 152 — 164.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

Коруц У.З. Зміст пропаганди та обмеження свободи вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2020. №1, ч. 2. С. 179-185.

Манукян В.И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. К.: Истина, 2010. 480 с.

МакБрайд Дж. Реалізація права на свободу об'єднання відповідно до Європейської конвенції з прав людини. *Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст*; за ред. О. Л. Жуковської. К.: ВІПОЛ, 2004. С. 565-631.

Мердок Дж. Защита права на свободу мысли, совести и религии в рамках Европейской конвенции о защите прав человека. Серия пособий Совета Европы. Воронеж: ООО Фирма «Элист», 2014. 163 с.

Полях Н.А. Особливості застосування в адміністративному судочинстві правових позицій ЄСПЛ з питань права на свободу вираження поглядів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 51. Том 2. С. 26-29.

Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. К.: К.І.С., 2015. 216 с. URL: <https://rm.coe.int/16805966a8>.

Право на доступ до інформації: еволюція підходів Європейського суду з прав людини (03.07.2013). URL: <https://cedem.org.ua/articles/pravo-na-dostup-do-informatsiyi-evolyutsiya-pidhodiv-yeuropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny/>.

Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією Шевченко Т.С., Розкладай І.Є. К.: Москаленко О.М., 2014. URL:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168044e84d>.

Рішення Європейського Суду з прав людини щодо доступу до публічної інформації (Збірник). URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/FMU_Access_2017_web-1.pdf.

Руководство по статье 10 Европейской конвенции о защите прав человека. Свобода выражения мнения. Европейский Суд по правам человека, 2020. 131 с. URL: <https://files.sudrf.ru/2881/information/doc20201112-072844.pdf>.

Слінько Т. М. Свобода вираження поглядів у рішеннях Європейського суду з прав людини та загальні критерії її обмеження. *Форум права*. 2009. № 3. С. 580–585. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09ctmkio.pdf>.

Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 45-52.

Сухорольський П. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів в умовах утвердження концепції позитивних обов'язків держави. *Український часопис міжнародного права*. 2015. № 1. С. 146-155.

Тітко Е.В. Правомірне обмеження прав людини у сфері свободи вираження поглядів відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (2013 рік). URL: <https://kia.court.gov.ua/%20sud2690/1j/4q/52543/>.

3 Орієнтовний перелік питань до іспиту

1. Вихідні засади Конвенції, її структура та зміст.
2. Окремі аспекти застосування Конвенції. Правила застосування “трискладового тесту” при оцінці втручання у права, гарантовані Конвенцією.
3. Порядок утворення, склад і внутрішня структура Європейського суду з прав людини.
4. Юрисдикція Європейського суду з прав людини.
5. Право на звернення до суду. Умови прийнятності індивідуальних заяв до розгляду в суді.
6. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини.
7. Принципи та способи правоінтерпретаційної діяльності Суду.
8. Місце Конвенції та практики Суду в національних правових системах України та інших держав-учасниць Конвенції.
9. Зміст заборони дискримінації.
10. Поняття та мотиви дискримінації. Порівнювані й непорівнювані ситуації дискримінації.
11. Позитивні обов'язки держави із забезпечення права на недискримінацію. Позитивна дискримінація.
12. Порядок виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.
13. Особливості розгляду Європейським судом з прав людини міждержавних скарг. Рішення про прийнятність у справі «Україна проти Російської Федерації (щодо Криму)».
14. Відступ держав від зобов'язань у надзвичайних ситуаціях.
15. Гендерна рівність у світлі Конвенції. Позитивна дискримінація у цій сфері.
16. Зміст і межі права на життя у практиці Суду.
17. Зобов'язання держави щодо права на життя.
18. Заборона катувань у сучасному міжнародному праві.
19. Тлумачення Європейським судом з прав людини понять «катування», «нелюдське поводження», «таке, що принижує гідність, поводження чи покарання».
20. Негативні та позитивні зобов'язання держави відповідно до ст. 3 Конвенції.
21. Особливі випадки застосування ст. 3 Конвенції (дискримінація, екстрадиція, заборона тілесних покарань неповнолітніх, довічне позбавлення волі).
22. Заборона рабства та примусової праці за Конвенцією.
23. Практика Суду за статтею 7 Конвенції.
24. Зміст і сфера дії права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ). Позитивні обов'язки держави у забезпеченні цього права.
25. Вимоги до позбавлення свободи у практиці Європейського Суду з прав людини.

26. Практика Суду щодо випадків правомірного позбавлення свободи, передбачених Конвенцією.
27. Гарантії права особи на свободу та особисту недоторканність.
28. Обґрунтованість підозр про кримінальне обвинувачення і позбавлення свободи у світлі практики ЄСПЛ.
29. Право на справедливий суд за Конвенцією: загальні положення.
30. Поняття «суд» та «право на суд» у розумінні ЄСПЛ.
31. Суб'єктивний та об'єктивний критерії безстороннього суду.
32. Обґрунтованість судових рішень у розумінні ЄСПЛ.
33. Сфера дії права на суд.
34. Право на доступ до суду.
35. Справедливий судовий розгляд: сутність та гарантії.
36. Виконання судового рішення як невід'ємна частина судового процесу.
37. Особливості гарантій права на справедливий суд у кримінальному провадженні (ч. 2, 3 ст. 6 ЄКПЛ).
38. Сфера застосування ст. 13 Конвенції.
39. Співвідношення ст. 13 з іншими статтями Конвенції.
40. Обсяг та складові права на власність. Загальні принципи поваги до власності за Конвенцією.
41. Концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.
42. Зобов'язання держави щодо права на власність.
43. Критерії відповідності втручання у право безперешкодного користування майном вимогам Конвенції.
44. Невиконання рішення суду як різновид втручання у право на мирне володіння майном.
45. Концепція «законних (легітимних) очікувань» у практиці Суду.
46. Обсяг і складові права на приватне життя за ЄКПЛ. Невтручання в приватне життя.
47. Поняття сім'ї та сімейного життя у значенні ЄКПЛ. Критерії, що визначають тлумачення суспільних відносин як сімейних відносин.
48. Обсяг і складові права на житло за ЄКПЛ. Співвідношення понять «житло» і «власність» у значенні ЄКПЛ.
49. Перешкоди в користуванні житлом чи іншим володінням особи за Конвенцією.
50. Обсяг і складові права на кореспонденцію (таємницю спілкування) за практикою ЄСПЛ.
51. Прослуховування телефонних переговорів у світлі положень Конвенції.
52. Зобов'язання держави за статтею 8 Конвенції.
53. Право на шлюб за статтею 12 Конвенції. Рівність подружжя в сімейних правах і обов'язках.
54. Кримінальний аспект права на приватне життя.
55. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті і релігії.
56. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті і релігії.

57. Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Засоби вираження поглядів.

58. Межі допустимої критики окремих категорій осіб. Розмежування тверджень про факти та оціночних суджень у практиці Суду.

59. Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів.

60. Втручання в свободу вираження поглядів, критерії відповідності такого втручання Конвенції.

61. Обсяг та складові права на свободу зібрань та об'єднання.

62. Мирний характер зібрань. Вимога толерантності до мирних зібрань.

63. Негативні та позитивні зобов'язання держави щодо права на свободу зібрань та об'єднання.

64. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції.